

ДЕКРИМИНАЛИЗАЦИЈА НА ДРОГИТЕ
КАКО ОСНОВА ЗА **ХУМАНА И ЕФЕКТИВНА**
ПОЛИТИКА ЗА ДРОГИ



АНАЛИЗА НА ПОРТУГАЛСКИОТ И ХОЛАНДСКИОТ
МОДЕЛ НА ДЕКРИМИНАЛИЗАЦИЈА

ДОКУМЕНТ ЗА ЈАВНИ ПОЛИТИКИ

ВЛАТКО ДЕКОВ



Издавач:

Коалиција „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“
МАРГИНИ – Скопје

Автор:

Влатко Деков

Лектура:

Виолета Танчева-Златева

Дизајн:

Бојана Мицевска

Тираж 100

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

613.83

343.575

ДЕКОВ, Влатко

Декриминализација на дрогите како основа за хумана и ефективна политика за дроги : анализа на португалскиот и холандскиот модел на декриминализација : документ за јавни политики / Влатко Деков. - Скопје : Коалиција Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници, 2020. - 22 стр. : илустр. ; 30 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. [22]

ISBN 978-608-4803-26-3

а) Дроги -- Декриминализација -- Придобивки -- Истражувања

COBISS.MK-ID 52751365



Оваа публикација е издадена во рамките на проектот „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“ поддржан од Фондација Отворено општество – Македонија.

ДЕКРИМИНАЛИЗАЦИЈА НА ДРОГИТЕ
КАКО ОСНОВА ЗА **ХУМАНА И ЕФЕКТИВНА**
ПОЛИТИКА ЗА ДРОГИ



ВОВЕД

Во текот на последните неколку децении употребата на дрогите постојано се зголемува во целиот свет, и покрај рестриктивните политики на прохибицијата. Тој традиционален пристап на забрана и казнување поради поседување и употреба на дроги создава социјална неправда на индивидуално ниво, јавно-здравствени проблеми и високи социјални трошоци на макрониво. Република Северна Македонија не отстапува од овој начин на третирање на прашањето за употреба на дроги. Имено, Кривичниот законик забранува организирање, производство, преработка и продажба на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори.¹ Исто така, забрането е поседувањето на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори заради нивна понатамошна продажба, пренесување или посредување во продажбата. Одредбите не забрануваат поседување за лична употреба, но воспоставена е значајна пракса на институциите, како, на пример, на Министерство за внатрешни работи, Јавното обвинителство и судовите, преку која најчесто осудени лица за поседување на недозволена супстанција се токму оние лица кои супстанцијата ја поседувале за лична употреба (Бошкова, Тупанчевски 2014). Ваквиот однос на кривично-правниот систем кон луѓето кои употребуваат дроги влијае врз нивно дополнително маргинализирање, повреда на нивните права и ограничување во можноста да добијат соодветна заштита на правата пред надлежните институции. Останатите документи и активности со кои се спроведува политиката за дроги на национално ниво се неконтинуирани (проектно засновани) и неконзистентни, со што се создава хаос во нивното спроведување и ефектите од неа. На пример, Националната стратегија за дроги² 2014 – 2020 не предвидува легализација на канабис за медицински цели, но тоа е направено врз основа на политичка одлука, а не е спроведено дефинирањето на минимални количини на дроги за лична употреба планирано со Националната стратегија за дроги 2006 – 2012³. Намерата на оваа мерка беше да се почитуваат правата на луѓето кои употребуваат дроги, да не се лишуваат од слобода поради поседување на која било дрога за лична употреба и да се намалат трошоците поврзани со полициските акции и судските процеси. Напротив, праксата на лишување од слобода на луѓе кои поседуваат дроги за лична употреба и нивно казнување продолжува да се спроведува до денес.

1 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/96; 80/99; 04/02; 43/03; 19/04; 81/05; 60/06; 07/08; 139/08; 114/09; 51/11; 135/11; 185/1. Кривичен законик член 215.

2 Влада на Република Македонија. Национална стратегија за дроги 2014 – 2020.

3 Влада на Република Македонија. Национална стратегија за дроги 2006 – 2012.

Повеќе држави во светот одлучуваат да применат нови решенија, односно да создадат сопствени модели за декриминализација на сите видови дроги, како Португалија, или пак само за некои од нив, како Холандија, Уругвај итн. Во овој документ даваме осврт на политиките за декриминализација на дрогите кои ги спроведуваат Португалија и Холандија. Овие модели се основа за идентификување на предлог-решенија за подобрување на политиките и праксата на надлежните институции кон луѓето кои употребуваат дроги во Република Северна Македонија, а кои не се ограничени само на укинување на кривично-правниот прогон, туку даваат поширока перспектива за реформа на целокупниот систем поврзан со дрогите.

ШТО Е ДЕКРИМИНАЛИЗАЦИЈА?

Декриминализација на дрогите најчесто се дефинира како укинување на кривичните дела поврзани со поседување и употреба на дроги, поретко и купување на дроги (EMCDDA 2018a).

Декриминализацијата претставува преместување на фокусот на политиките од полициско-судскиот систем кон здравствено-социјалниот систем. Ваквата рамка создава поддржувачки контекст и средина за потребните јавно-здравствени и социјални интервенции за луѓето кои употребуваат дроги и минимизирање на негативните последици од кривичното гонење поради поседување и употреба на дроги (Benfer et al. 2018, International Drug Policy Consortium 2016).

Во зависност од целта што државата сака да ја постигне, најчесто не е доволно само да се декриминализира поседувањето и/или употребата на дрогите, туку е потребно да се донесат и други мерки (Unlu et al. 2020). На пример, ако целта е да се намали бројот на ХИВ-инфекции и бројот на смртни случаи со предозирање, тогаш не е доволна мерка само менувањето на одредби во Законот со кој се декриминализира поседувањето на дроги и нивна употреба. Покрај тоа, потребно е да се развијат и отворат повеќе програми за намалување на штети од употреба на дроги, како, на пример, размена на стерилен прибор за инјектирање и дистрибуција на налоксон. Затоа, декриминализацијата на дрогите секогаш треба да биде дел од еден поширок модел или стратегија за решавање на проблемите поврзани со дрогите и зависностите од нив.

КОИ СЕ ПРИДОБИВКИТЕ ОД ПОЛИТИКИТЕ ЗА ДЕКРИМИНАЛИЗАЦИЈА НА ДРОГИТЕ?

Повеќе научни истражувања и анализи потврдуваат дека декриминализацијата доведува до намалување на здравствените ризици, смртните случаи и финансиските трошоци предизвикани од рестриктивните политики на прохибицијата. Нашата анализа на моделите за декриминализација во Португалија и Холандија потврдува дека:

- Политиките за декриминализација на дрогите ги почитуваат човековите права на лицата кои употребуваат дроги во поголема мера од политиките кои ја криминализираат употребата и/или поседувањето на дрога за лична употреба.
- Социјалните политики во државите со политика на декриминализација на дрогите обезбедуваат пристап до широк обем на надоместоци и услуги за луѓето кои употребуваат дроги, со што се подобрува нивната социјална вклученост и вработување.
- Политиките за декриминализација на дрогите го зголемуваат пристапот до програмите за лекување и ресоцијализација на луѓето кои употребуваат дроги.
- Политиките за декриминализација на дрогите придружени со соодветни здравствени и социјални програми влијаат за намалување на преваленцијата на ХИВ/СИДА и на други крвно и сексуално преносливи инфекции меѓу луѓето кои употребуваат дроги.
- Политиките за декриминализација на дрогите доведуваат до намалување на смртноста поврзана со употребата на дроги.
- Политиките за декриминализација на дрогите ги намалуваат стигмата и дискриминацијата кон луѓето кои употребуваат дроги.
- Политиките за декриминализација на дрогите се финансиски поисплатливи отколку политиките кои ја криминализираат употребата и/или поседувањето на дрога за лична употреба.

ПОРТУГАЛИЈА



Португалија во 2001 година ги декриминализираше набавката, поседувањето и употребата на сите видови дроги во количина за десет дена. Тоа значи дека употребата и поседувањето на дрога за лична употреба веќе не се кривични дела и за нив не се предвидени казни затвор.

Како што е наведено во Законот за декриминализација, тој претставува „**правна рамка за употребата на наркотици и психотропни супстанции, насочена кон здравствената и социјалната благосостојба на корисниците на овие супстанции**“.

Овој Закон е дел од поширокиот португалски модел во пристапот кон зависностите, кој воведува збир на мерки и политики базирани врз здравството, социјалната политика и почитувањето на човековите права. Законот за декриминализација се базира врз претпоставката дека луѓето кои употребуваат дроги се граѓани на кои им треба поддршка и помош од здравствен и социјален аспект.

Законот предвидува формирање на Комисија за разубедување, чија задача е да донесе одлука во врска со евентуалните парични или административна казни, но пред сè да разговара со лицето за кое е поведена постапка со дозволената количина на дроги и да му понуди опции за помош и третман (Greenwald, G. 2009, OSF 2011).

Улогата на оваа Комисија има огромно значење за спроведувањето на португалската политика за дроги и претставува нејзин темел. Кога некој корисник на дрога ќе биде фатен од полиција со дозволените количини на дроги, таа ги зема неговите податоци, ја конфискува илегалната дрога и не го приведува во полициска станица, туку го препраќа до Комисијата за разубедување. При посетата на оваа Комисија се разговара за причините за употреба на дроги, историјатот на употреба, семејната состојба, работниот статус и сл. Целта на Комисијата е преку разговор за овие теми да ја подигне свеста кај корисникот за штетните последици од дрогите што ги користи, вклучувајќи ги и последиците од можните идни прекршоци, како и казните за нив, а од друга страна, да го информира за сите можни опции за помош и лекување и да го мотивира и препрати на лекување или во друг вид на програми за помош кога тоа е возможно.

Доколу корисникот одбие да ја посети Комисијата, може да му се одреди административна казна во негово отсуство, како парична казна, одземање или забрана за поседување на возачка дозвола, да му се одреди мерка за извршување на некоја корисна активност во заедницата или да му се забрани пристап до одредено место (OSF 2011).

Освен Законот за декриминализација, португалскиот модел се базира врз отворање на голем број програми за лекување, ресоцијализација и намалување на штети од употреба на дроги.

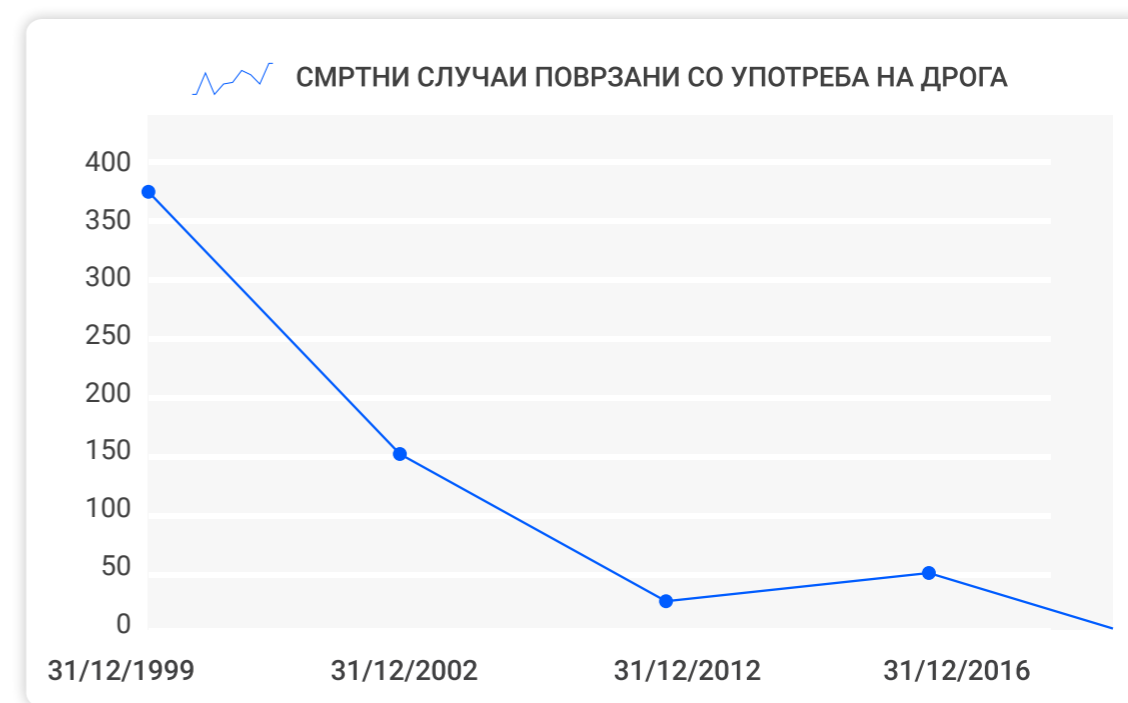
Анализите и истражувањата за португалскиот модел на декриминализација на дрогите ги потврдуваат следниве резултати и предности:

- Намалување на употребата на дроги кај општата популација на возраст 15 – 64 години, а посебно кај младата популација на возраст 15 – 34 години;

- Намалување на бројот на проблематични корисници на дроги (оние кои инјектираат или долготрајно употребуваат хероин, кокаин и/или амфетамини);
- Зголемен број на пријави за третман, посебно од страна на корисниците на канабис;
- Намалување на смртноста поврзана со употреба на дроги од 369 случаи во 1999 година на 30 случаи во 2016 година;
- Намалување на ХИВ кај лицата кои инјектираат дроги од 1.016 случаи во 2001 на 21 во 2018 година;
- Намалување на бројот на затвореници за дела поврзани со дроги од 44 % во 1999 на 15% во 2018 година;
- Намалување на стигмата кон лицата кои употребуваат дроги и прифаќачки однос на граѓаните кон проблемите поврзани со употребата на дрогите.

ГРАФИКОН 1.

Број на смртни случаи поврзани со употреба на дроги во Португалија за периодот пред и во текот на декриминализацијата на дрогите 1999 – 2016



Извор: SICAD 2020

ГРАФИКОН 2.

Број на ХИВ-случаи поврзани со употреба на дроги во Португалија за периодот на декриминализацијата на дрогите



Извор: SICAD 2020

ХОЛАНДИЈА

Холандија е позната во светот по својата прогресивна и прагматична политика за дроги, за која постојат повеќе митови, односно невинности, од типот дека сите дроги се легални. Холандија е типичен пример за она што во теоријата се нарекува де факто декриминализација. Кај овој тип на декриминализација употребата на дроги и нивното поседување се кривични или прекршочни дела, но во пракса тие се толерираат, односно не се покренуваат санкции, особено кога станува збор за поседување на канабис и хашиш. Па така, за поседување на канабис до 5 грама или 5 стебла за лична употреба полицијата нема да покрене обвинение. Исто така, случајот нема да се процесира кога станува збор за поседување на продукти од канабис за лична употреба до 30 грама (Opium Act, arts. 2C, 3C, 10(5), Opium Acts Directive, section «Investigation and prosecution», p. 4).

Поседувањето на другите видови дроги до 0,5 грама исто така се толерира и не се покренуваат обвиненија.

Полицијата и судството се насочени, пред сè, кон сузбивањето на трговијата со големи количини на дрога и кон производството на дрога, додека делата со мали количини на ситните дилери и оние кои употребуваат дроги не се процесираат (види принцип на практичност).

Централен елемент на модерната холандска политика за дроги е Законот за опиум, донесен во 1976 година, чија цел беше поделба на пазарот на дроги, односно легално и практично одделување на канабисот (Листа 2 – лесни дроги или канабис чии ризици се прифатливи) од останатите дроги (Листа 1 – хероин, кокаин, ЛСД и екстази) чии ризици се неприфатливи, како за оние кои употребуваат дроги така и за општеството (OSF 2013, Trimbos Institute 2009). Во 2008 година кон оваа Листа 1 беа додадени и магичните печурки.

Друг значаен сегмент на холандскиот модел е отворањето на кафеа (coffee shops). Со овозможувањето постоење и работа на кафеата главната цел е да се подели пазарот на дроги за да се прекине поврзаноста на употребата на канабисот со другите дроги (MacCoun 2011). Со други зборови, се претпоставило дека одвојувањето на понудата на дроги ќе ги заштити корисниците на канабис од понудата на останатите поризични дроги и можноста за нивна употреба.

ПРИНЦИП НА ПРАКТИЧНОСТ

Холандија е уникатен пример за спроведување на политика за дроги. Постои толеранција за поседување на дроги за лична употреба и толеранција на продажбата на лесни дроги во кафеата, иако не е дозволена со закон. Согласно принципот на практичност, Јавното обвинителство може да донесе одлука да не покрене обвинение за дело поврзано со дрога ако процени дека тоа не е во јавен интерес. Во Водичот за детектирање на криминални дела и покренување обвинение, донесен во рамките на Законот за опиум, се наведени следниве приоритети за покренување на обвинение:

- Производство и продажба на дрога во големи количини;
- Откривање и подигање обвиненија за поседувањето на дроги за лична употреба од Листата 1 (0,5 грама), како и до 5 грама за канабис односно дроги од Листата 2, не се приоритет;
- За кафеата кои ги исполнуваат критериумите АНОЈ-Г нема да се покрене обвинение ако продаваат до 5 грама канабис и хашиш на едно лице на ден (Trimbos Institute 2009).

КЛУЧНИ РЕЗУЛТАТИ НА ХОЛАНДСКАТА ПОЛИТИКА ЗА ДРОГИ

Политиката за дроги на Холандија е насочена, пред сè, кон декриминализација на канабисот, поседувањето и употребата на дрогите, како и кон намалување на штетите од употребата на дроги. Таа е практична, рационална и хумана политика која дава резултати.

- Поделбата на пазарот на канабис и негови продукти од другите видови дроги, декриминализацијата и големиот број програми за лекување, ресоцијализација и намалувањето на штетите од употреба на дроги доведе до следниве резултати:
- Бројот на лицата кои употребуваат дроги, пред сè хероин, е во постојано опаѓање;
- Инјектирањето на дроги како најризичен начин на употреба е сведен на минимум и само 7 % од лицата кои употребуваат опијати го прават тоа со инјектирање;
- Зголемен опфат на луѓе кои бараат третман за зависност од дроги (над 70 %, а во некои градови и над 80 % од луѓето кои се зависни се на третман);
- Намалување на смртноста поради употреба на дроги;
- Намалување на стапката на ХИВ/СИДА меѓу лицата кои инјектираат дроги. ХИВ речиси и не е застапен кај оваа популација во Холандија, односно регистрирани се само 4 нови случаи во периодот 2006 – 2012 година и по еден или 2 случаи во 2016 и 2017 година.

ПРЕПОРАКИ



ПРЕПОРАКИ

Постојната политика за дроги во Република Северна Македонија е неконзистентна, не ги одразува реалните потреби во општеството и ги повредува правата на луѓето кои употребуваат дроги или се зависни од дрога. Поради ова, потребно е:

- Собранието на Република Северна Македонија да донесе измена и дополнување на Кривичниот законик со кои јасно ќе се разграничи поседувањето на дроги и психотропни супстанции за лична употреба и ќе се спречи прогон и казнување на оние кои употребуваат дроги.
- Министерството за внатрешни работи, Јавното обвинителство и судовите доследно да ги спроведуваат одредбите од Кривичниот законик со кои не се забранува поседување на дроги за лична употреба.
- Владата на Република Северна Македонија да започне процес на широка консултација за реформа на националната политика за дроги, во која ќе се вклучат засегнатите институции, експерти, здруженија и претставници на луѓето кои употребуваат дроги, што ќе резултира со промена на законите, политиките и практиките на институциите кон употребата на дрогите. Овој процес треба да се базира врз национални истражувања, врз научните докази и најдобрите практики во светот, вклучувајќи ги и искуствата од Португалија и Холандија.
- Владата на Република Северна Македонија да воспостави соодветна структура за менаџирање на националната политика за дроги.
- Да се обезбеди долгорочен и одржлив начин за финансирање на програмите за намалување од дроги.
- Да се отворат нови и унапредат постоечките програми за рехабилитација, ресоцијализација и реинтеграција на луѓето кои употребуваат дроги.
- Да се подобрат и да се унапредат постојните програми за третман на зависности од дроги.

Литература:

Ali Unlu, Tuukka Tammi and Pekka Hakkarainen. Report (9/2020). Drug Decriminalization Policy. Literature Review: Models, Implementation and Outcomes. Finnish institute for health and welfare (THL). Helsinki, Finland.

Benfer, I., Zahnow, R., Barratt, M. J., Maier, L., Winstock, A., & Ferris, J. (2018). The impact of drug policy liberalisation on willingness to seek help for problem drug use: A comparison of 20 countries. *International Journal of Drug Policy*, 56, 162-175. Bergeron.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2018a). Cannabis legislation in Europe: An overview. Luxembourg: Office of the European Union.

General-Directorate for Intervention on Addictive Behaviours and Dependencies (SICAD) / Monitoring and Information Directorate (DMI) / Statistics and Research Division (DEI) (2020). STATISTICAL BULLETIN 2018 – Illicit Substances.

Greenwald, G. (2009). Drug decriminalization in Portugal: Lessons for creating fair and successful drug policies. Washington, D.C.: Cato Institute.

International Drug Policy Consortium (2016). A public health approach to drug use in Asia: Principles and practices for decriminalisation. United Kingdom: International Drug Policy Consortium Publication.

MacCoun, R. J. (2011). What can we learn from the Dutch cannabis coffeeshop system? *Addiction*, 106(11), 1899-1910. Maier.

Open Society Foundations (2011). Drug Policy in Portugal. OSF.

Open Society Foundations (2013). Coffee Shops and Compromise. OSF.

Opium Act (arts. 2C, 3C, 10), Opium Acts Directive.

Trimbos Institute (2009). Drug policies in the Netherlands. Ministry of Health, Welfare and Sport.

Бошкова Н., Тупанчески Н. Казнување на прекршители за дрога, законодавна политика и судска пракса, 2014.

Влада на Република Македонија. Национална стратегија за дроги 2006 – 2012.

Влада на Република Македонија. Национална стратегија за дроги 2014 – 2020. Министерство за здравство на Р Македонија, Национална стратегија за дроги на Република Македонија 2006 – 2012. Министерство за здравство на Р Македонија, 2006

„Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/96; 80/99; 04/02; 43/03; 19/04; 81/05; 60/06; 07/08; 139/08; 114/09; 51/11; 135/11; 185/1. Кривичен законик член 215.

